

Etnologiske lokalstudier

Af Bjarne Stoklund

Lokalsamfundet er i de senere år blevet et modebegreb, som gang på gang dukker op i den offentlige debat, og som spiller en ikke ringe rolle i nyere samfundsvidenskabelig forskning. Adskillige samfundsforskere har interesseret sig for det lille samfund som livsform og for de aktuelle problemer, som knytter sig til lokalsamfundets indpasning i det moderne storsamfund.

Det er imidlertid ikke problemer af den art, der skal diskuteres i denne artikel, som har en helt anden målsætning. Den ønsker at belyse lokalsamfundsundersøgelsen – eller lokalstudiet – som en vigtig del af den etnologiske metodik. Det drejer sig altså ikke så meget om studiet af lokalsamfund som om studier i lokalsamfund. Eller sagt på en anden måde: Lokalsamfundet som middel og ikke som mål i forskningen.

De følgende sider prætenderer ikke at give en dækkende oversigt over lokalstudiets rolle i nordisk etnologi. Hvad jeg har forsøgt, er at skitsere nogle væsentlige faglige udviklingslinjer, at belyse dem med konkrete studier og at pege på nogle teoretiske og metodiske problemer, som er af aktuell betydning for lokalstudiet. Lad mig understrege, at de omtalte studier kun er eksempler, valgt blandt mange andre, som kunne have været gjort til genstand for omtale.

Lad mig begynde med et faghistorisk tilbageblik for at vise, at lokalsamfundet som studieobjekt i en vis forstand er meget gammelt i Norden. Oplysningstidens topografer, som ikke kan kaldes fagets grundlæggere, men som mange i dag er tilbøjelige til at gøre til etnologer gennem »Wahlverwandschaft«, har leveret udmærkede beskrivelser af nordiske sogne i slutningen af det 18. århundrede. Lad os blot nævne én fremragende eksempel her-

på: Præsten Niels Blichers topografi over Vi-um sogn (Blicher 1795).

Den første i Skandinavien, som man efter min mening med rette kan fæstne betegnelsen etnolog på, er Eilert Sundt i Norge, og han er tilmed en forsker af et forbavsende moderne tilsnit. Han foretog i 50'erne og 60'erne i forrige århundrede undersøgelser af socio/kulturelle forhold i Norge, spændende fra årsagerne til barnefødsler uden for ægteskab til principperne for boligindretning på landet. Hans udgangspunkt er ofte aktuelle samfundsproblemer, og hans materiale er for en stor del indsamlet ved eget feltarbejde. I metodisk henseende veksler han mellem landsdækkende analyser af sammenhænge, hvor han gør meget avanceret brug af statistiske metoder, og lokalundersøgelser, hvor han bedre kan se de studerede problemer i deres fulde kontekst. Eksempler på sådanne lokalstudier er »Piper-viken og Ruseløkkbakken. Undersøgelser om Arbejdsklassens Kaar og Sæder i Kristiania« (Sundt 1858) og »Harham. Et Eksempel fra Fiskeridistrikterne« (Sundt 1859).

Eilert Sundt var fagligt forud for sin tid og kom ikke til at danne skole. I alle de nordiske lande er perioden fra de sidste årtier af det 19. århundrede og frem til midten af det 20. århundrede den store indsamlingsperiode. Uhyre mængder af dokumentationsmateriale til belysning af såvel åndelig som materiel folkekultur hobes i disse år sammen i arkiver og museer. De foretrukne studieobjekter er enkelte kulturelementer, studeret på landsomfattende plan, men parallelt hermed løber dog interessen for den kulturhistoriske miljøskildring. I Danmark lagde en af folkelivsforskningens grundlæggere H. F. Feilberg ud med en skildring af folkelivet på den mellemslesvigske hede (Feilberg 1863), og i tiden mellem

Bjarne Stoklund, f. 1928, prof i europæisk etnologi, Kbh. univ.

Artiklen er en dansk version af et foredrag på Deutsche Volkskundekongres i Braunschweig 1977.

de to verdenskrige udsendte foreningen »Danmarks Folkeminder« en lang række skildringer af folkelivet i enkelte lokaliteter. Lignende lokalmonografier fremkom i de øvrige nordiske lande. Set under en faglig synsvinkel spænder de over et vidt register: nogle er optegnelser af lokale »almuesfolk«, mere eller mindre bearbejdet af akademiske udgivere; andre er udarbejdet af sprogfolk, inspireret af dialektologiens interesse for ord-sag-sammenhængen; atter andre er udarbejdet af fag-etnologer.

Blandt disse skiller Sigurd Erixons bog om »Skultuna Bruks Historia« sig ud alene i kraft af sit omfang, ca. 2000 sider. Den blev til som et bestillingsarbejde, en skildring af et mes-singbrugs historie, men svulmede op og blev til en detaljeret beskrivelse af hele sognet, baseret både på feltarbejde og på omfattende arkivalske studier. Første del kom i 1921, men først i 1957 nåede Erixon frem til en behandling af fabrikken og dens produktion, og bindet om arbejdernes livsvilkår udsendtes først efter hans død (Erixon 1921–1972). I sit forord siger han, at han aldrig ville have påtaget sig et arbejde af dette omfang, hvis ikke væsentlige forskningsmål havde kunnet nås ad den vej. De undersøgelser, som han samtidig var i gang med på landsplan af samfundsforhold og bebyggelse, må karakteriseres som »en i hurtigt tempo bedriven oversigtlig udforskning av hithörande företeelser i allmänhet i hela landet«, og de må »kompletteras med mera ingående detaljundersökningar inom mindre områden på några punkter i riket«. Her skitseres altså et forskningsprogram, hvor lokalundersøgelser indgår som et nødvendig supplement til de landsdækkende undersøgelser. Lignende overvejelser lå bag de »punktundersøgelser«, som Nationalmuseets etnologiske undersøgelser (NEU) satte i gang i 1940'erne.

Hvor forskellige disse lokalmonografier fra første halvdel af dette århundrede end er, så har de det tilfælles, at de er beskrivelser, ikke analyser, og de er i reglen bygget op over samme, noget stereotype, tematiske disposition: Stedet, bebyggelsen, landbruget, håndværk og husflid, årets fester, livets højtid, tro og magi etc. Denne disponering af materi-

alet, som man også vil finde hos Erixon på trods af hans påvirkning fra den angelsaksiske funktionalisme, har en tilbøjelighed til at spærre for udsynet til de strukturelle sammenhænge og kan derfor virke hæmmende på analysemulighederne.

Nogle af lokalstudierne anvender som »Skultuna Bruk« et langt historisk perspektiv, mens andre nærmest er synkrone rekonstruktioner af det samfund og den kultur, som eksisterede før den moderne tidsalders radikale omvæltninger. Disse ændringer blev allerhøjest skitseret i et afsluttende afsnit, men man kan konstatere, at »den nye tids komme til bygden« tiltrækker sig stigende interesse og optager stadig større plads i de lokale monografier. Men ligesom beskrivelserne af de traditionelle samfund har karakter af systematiske inventarier over deres bestanddele, så bliver afsnittene om »den nye tid« sjældent mere end oprensninger af de kulturelle nyheder, som vinder indpas. Folkelifvsforskningen manglede tydeligt nok motivation og metodik til såvel et egentligt strukturelt studium af de traditionelle samfund som en analyse af den kulturelle forandring på lokalt plan.

Nybruddet kom i Sverige i 1950'erne. Selvom en direkte sammenhæng er vanskelig at påvise, så er det fristende at se det i forbindelse med Robert Redfields besøg i Uppsala 1953 som »Gottesman«-forelæser. Det var de forelæsninger, han holdt her, som siden i trykt form med titlen »The Little Community« blev en af antropologiens klassikere (Redfield 1960). De teoretiske overvejelser, som han fremlægger, bygger på feltarbejde blandt bønder i Mexico, hvor antropologien for første gang for alvor tog fat på studiet af kulturer og samfund, som lignede de europæiske. Studier blandt europæiske bønder og fiskere fulgte hurtigt efter (se bl.a. Cole 1977). Året efter Redfield-forelæsningen kom en afhandling af Albert Eskeröd med titlen »»Folk Society« and »Western Civilization«. A Suggestion to the Study of European Folk Cultures« (Eskeröd 1954/55), hvori han slog til lyd for Redfields tanker og deres betydning for folkelifvsforskningen. Andre indicier for en nyorientering var lokalstudier med en holistisk synsvinkel som f.eks. Per Gräslunds fra 1952

om to skærgårdsbyer, en udskiftet og en uudskiftet (Gräslund 1952).

Det var dog navnlig Erixons efterfølger som professor, John Granlund, som pegede på nødvendigheden og betimeligheden af et analyserende studium af kulturelle helheder. I 1958 publicerede han en lille uprætentiøs studie med titlen »Runnö i Kalmarsund. En skærgårdsös omvandling (Granlund 1958). Den ligner tidligere etnologiske lokalundersøgelser ved at bygge på såvel feltarbejde som grundige arkivstudier og ved at levere detaljerede beskrivelser af bebyggelse og teknologi. Nyt er imidlertid det bevidst gennemførte helhedssyn på øens komplekse erhvervsstruktur og den sociale organisation. Granlund fokuserer på afgørende nyheder som agerjordens udskiftning o. 1830 og indførelsen af ålebundgarnet et århundrede senere, og han søger at belyse, hvilke områder af den samlede socioøkonomiske helhed, der ændres, og hvilke der udviser kontinuitet.

I oversigtsværket »Schwedische Volkskunde« 1961 gjorde Granlund sig til talsmand for en skelnen mellem *elementær* og *systematisk* etnologi med termer lånt fra Marcel Maget (Granlund 1961). Ved elementær etnologi forstår han studiet af de enkelte kulturelementer eller kulturprodukter, mens systematisk etnologi er studiet af systemer, af kulturelle og sociale helheder. Det er den systematiske etnologis opgave, »die strukturbildenden Normen der Lebensführung zu erkennen. Das Ziel bei einem solchen Ausgehen von einer Gruppe oder einem Gemeinwesen ist demnach, das Kultur- und Handlungsmuster kennen zu lernen« (Granlund 1961, s. 46).

Det var tildels på Granlunds opfordring, men navnlig i erkendelse af, at folkelivsforskningen ikke slog til i metodisk henseende, at nogle af Stockholmer-studerne vendte sig mod den socialantropologiske lærestol i Bergen. Her havde professor Fredrik Barth i begyndelsen af 60'erne opbygget et frugtbart forskningsmiljø, som virkede tiltrækkende på folkelivsforskerne bl.a. fordi han og hans elever i stor udstrækning arbejdede med undersøgelser i norske samtidsmiljøer. Et andet fortrin var den metodiske stringens, som Barth stod for, og som navnlig kommer frem i

hans teoretiske hovedværk »Models of Social Organization« (Barth 1966).

Barths udgangspunkt er den funktionalistisk/strukturalistiske retning i britisk antropologi, som han imidlertid distancerer sig fra i erkendelse af, at man med den metodik kun kan studere samfund i ligevægt, betragtet som mere eller mindre statiske størrelser. Funktionalisterne kan ifølge Barth kun studere social forandring ved at beskrive et socialt system på to tidspunkter og derpå stole på ekstrapolering mellem disse to tilstande, eller de kan med udgangspunkt i den ene tilstand antyde en forandring. Socialantropologiens hovedopgave er da ifølge Barth at udvikle en metodik, som gør det muligt at studere kulturen ikke blot som system, men også som proces. Vi må konstruere modeller, siger han, som gør det muligt ikke blot at beskrive sociale og kulturelle former, men også at forklare, hvorledes disse former genereres.

De former eller regelmæssigheder, der interesserer os som antropologer/etnologer, kan betragtes som opsummeringer af enkelte menneskers valg mellem alternative muligheder. Vil vi forklare de socio/kulturelle regelmæssigheder, må vi derfor søge at fastslå, hvad der styrer de enkelte menneskers valg mellem forskellige handlingsmuligheder. Et menneske handler først og fremmest i overensstemmelse med et sæt af værdier og normer, som han i mere eller mindre udpræget grad deler med den gruppe mennesker, som han tilhører. Det værdisystem, som disse mennesker har fælles, kalder Barth *kultur*. Det er kulturen, der bestemmer handlingerne, men de påvirker på deres side løbende værdisystemet gennem en feed-back-effekt.

Men hvad er nu årsagen til, at en vis gruppe mennesker har et sådant kulturelt fællesskab? Hvordan skabes en sådan værdiintegration? Det er Barths opfattelse, at den må betragtes som en følge af visse sociale aktiviteter, som han kalder *transaktioner*. Transaktioner er alle slags handlinger mennesker imellem, hvor begge parter gennem interaktioner stræber efter at få større gevinst eller tab, eller i det mindste lige så stor gevinst som tab, det som Barth kalder *værdimaximering*. Transaktionerne kan studeres som strategiske spil,

hvor hvert træk ændrer den strategiske situation og kanaliserer de følgende handlingsvalg. Det er ved at analysere sådanne transaktioner, at man kan få hold på den proces – kulturprocessen – som skaber konsistens mellem værdiskalaer, eller sagt på en anden måde, former en gruppes kulturelle fællespræg. Transaktioner er nemlig ikke mulige uden en fælles målestok eller altså enighed om et værdisæt. For at forstå den kulturelle proces er det imidlertid ikke nok at kende de handlende menneskers erfaringer, vurderinger og normer. Man må også se på disse menneskers ydre muligheder og begrænsninger, det som Barth kalder deres *opportunitets-situation*.

Den nye teoretiske og metodiske orientering kom tidligst og klarest til udtryk hos Granlund-eleven Åke Daun i en lille studie fra 1969 med den manende titel »Upp till kamp i Båtskärsnäs!« (Daun 1969). Nyorienteringen kommer til orde ikke blot i metodikken, men også i selve emnevalget. Det er en studie i politik på lokalt plan med et dagsaktuelt udgangspunkt: planerne om nedlægning af et lille savværkssamfund som led i rationalisering, planer som havde vakt betydelig debat i den svenske offentlighed.

»Båtskärsnäs« er en samtidsstudie og betjener sig af socialantropologernes foretrukne teknik, »participant observation«, den direkte observation under længere ophold i det studerede samfund, her som supplement til interviews. Det var en ny teknik for etnologerne, som hidtil næsten udelukkende havde beskæftiget sig med rekonstruktionen af svundne eller svindende samfund. Ny er også interessen for det enkelte, agerende menneske og dets rolle i kulturprocessen. Man mærker her tydeligt inspirationen fra Barth og hans medarbejderes studier over »entreprenørens« rolle ved social forandring i Nordnorge (Barth 1963).

Men først og fremmest hviler analysen på Barths generative kulturbegreb og den ovenfor skitserede metodik til udforskning af de menneskelige handlingsmønstre. Når beboerne i Båtskärsnäs reagerede så overraskende kraftigt ved bortflytning fra stedet, så må det ses som et udtryk for, at de var vel tilpasset,

økonomisk såvel som kulturelt. Næsten alle mændene på savværket drev lidt fiskeri ved siden af deres hovedbeskæftigelse. Det var ikke blot et vigtigt supplement til økonomien, men også en af de væsentligste fritidsaktiviteter. En anden var det blomstrende foreningsliv. Disse aktiviteter forenede beboerne i fælles arbejde, men udgjorde desuden stående samtaleemner, som kommunikerede enigheden om det værdifulde i at hellige sig netop disse aktiviteter. Eller sagt på en anden måde: gennem hyppig interaktion uddybes den kulturelle integration.

En række yngre svenske etnologer har udført lokalundersøgelser efter samme metodiske retningslinjer. Jeg vil ikke gå nærmere ind på disse studier, men vælger i stedet en dansk lokalundersøgelse, hvor påvirkningen fra den barthianske metode ligeledes kommer tydeligt frem, nemlig Ellen Damgaard og Poul Moustgaards »Garnfiskere« (Damgaard/Moustgaard 1974). De to forfattere har udført feltarbejde i Hvide Sande, et af de små fiskersamfund, som i dette århundrede er vokset frem på den jyske vestkyst. Det fascinerende ved dette samfund er, at det teknisk og organisatorisk skiller sig ud fra de øvrige fiskerihavne i området. Hvide Sande-fiskerne driver et udpræget konsum-fiskeri fra ret små fartøjer med en meget arbejdskrævende teknologi og med en social organisation, som involverer hele familien i ét arbejdsdrag. For en overfladisk betragtning kan dette fiskeri – som forfatterne siger – »tage sig ud som en relik, en produktionsform, der har overlevet fra en tidligere periode. Det er umiskendeligt, at denne fangst såvel i sin teknologi som ved sin arbejdsintensive karakter og sin organisation har lighedspunkter med næringslivet på klitten i fiskerbøndernes og den delvise selvforsynings tid. Heraf kan dog ikke sluttes, at nedgarnsfiskeriet har holdt sig til nutiden af ren og skær tradionalisme, mens man i andre fiskerihavne har indført nyere redskabs- og fangstformer. Hverken i klittens nyere historie eller i nutiden er der noget, som tyder på, at der blandt folkene her skulle trives holdninger eller være sociale former, som danner barrierer mod en accept af innovationer« (Damgaard/Moustgaard 1974 s. 102).

I stedet søger forfatterne at forstå og forklare Hvide Sandes erhvervsmønster ud fra fiskernes egne forudsætninger, deres situation og deres fælles kulturelle baggrund. Set i denne brede sammenhæng bliver deres valg forståeligt og rationelt – og man kan med rette sige, at vi her har at gøre med »traditionel fangst som moderne tilpasning«.

Hvide Sande undersøgelsen er en meget pædagogisk demonstration af metodens fortrin og muligheder. Det er dog næppe tilfældigt, at så mange etnologiske lokalundersøgelser netop har udvalgt sig fiskersamfund og andre relativt let afgrænselige lokalsamfund med en ukompliceret erhvervsstruktur og nogle ændringsforløb, som det er let at få hold på. Metoden har sin styrke netop ved studiet af sådanne små samfund, og søger man at applicere den på studiet af mere komplekse moderne samfund, så løber man meget snart ind i alvorlige problemer.

Dette kommer tydeligt frem i Åke Dauns disputats »Förortsliv« som er en undersøgelse af livet i Stockholmer-forstaden Vårberg (Daun 1974). Det er et arbejde, som har placeret sig centralt som et af de første forsøg på at analysere og bestemme den moderne storbykultur. Her vil vi imidlertid betragte undersøgelsen under en snæver metodisk synsvinkel.

Når man studerer en »soveby« som Vårberg, har man ikke mere at gøre med noget, som danner en total ramme om beboernes liv. Deres tilværelse udspilles indenfor skiftende rammer: boligen, arbejdspladsen, feriehuset etc. og må derfor studeres og analyseres i andre kategorier. Problemet møder forskeren allerede på indsamlingsstadiet, for med »deltager-observation« kommer man ikke langt i et samfund af Vårbergs type. Dauns undersøgelse har derfor også i overvejende grad måttet baseres på interviews med beboerne.

Bogens undertitel er »En etnologisk studie af kulturel forandring«. »Kulturel forandring« er også sat som overskrift for et af bogens kapitler, men hvis man venter her at finde en analyse af selve de ændringsprocesser, som fører til udformningen af et fænomen som Vårberg, så bliver man skuffet. I stedet be-

skrives her et andet stockholmsk kvarter, Reimersholme, således som det så ud for 50 år siden, og med det liv, der da udfoldede sig i kvarteret. Reimersholme var i mange henseender Vårbergs diametrale modsætning: bolig og arbejdsplads var nær ved hinanden, arbejde og fritid var ikke så klart adskilte, samfundet var mere homogent, og interaktionen mellem beboerne hyppigere og mere uformel.

Det, som Åke Daun her praktiserer, er social-antropologernes vel prøvede komparative metode: med to synkrone snit at vise at ændrede ydre forhold resulterer i forskellige sociokulturelle systemer. Selve ændringsprocessen ligger imidlertid som interpolation mellem snittene, ikke som et dokumenteret forløb over tid.

Denne afhandling af Åke Daun aktualiserer to metodiske problemer, som er særligt påtrængende ved studiet af den moderne storbykultur, men som i virkeligheden er centrale for lokalstudie-metodikken i det hele taget. Den ene er spørgsmålet om, hvordan man udformer en metodik, som gør det muligt at studere kulturelle processer over tid. Det andet er problemet om lokalsamfundets afgrænsning: hvad er det for en størrelse, man bør udvælge som udgangspunkt for studier af den art.

Begge problemer er i flere sammenhænge blevet diskuteret af Börje Hanssen; han er i det hele taget den skandinaviske etnolog, som mest intensivt har beskæftiget sig med lokalstudiets teoretiske og metodiske aspekter. Hans ideer blev tidligst afprøvet i den tværfaglige arbejdsgruppe, som i 40'erne under ledelse af Gregor Paulsson udarbejdede det store værk som de svenske byer, »Svensk stad« (Paulsson 1950–53). Som et vigtigt metodisk hjælpemiddel ved denne bredt anlagte undersøgelse udviklede gruppen et lokalstudium, som var funderet på såvel arkivundersøgelser som feltarbejde.

Det meste af Börje Hanssens omfattende forfatterskab kan ses som et forsøg på at forene historisk og social-antropologisk metodik, og en sådan sammensmeltning må efter min mening netop være en vigtig opgave for den europæiske etnologi. Vi har i de fleste europæiske lande muligheder for at studere kultu-

relle processer i et langt diakronisk perspektiv uden at forfalde til det, som Radcliffe-Brown hånligt kaldte »conjunctural history«. Ikke mindst Skandinavien er gunstigt stillet i så henseende, takket være et meget fint demografisk materiale, som gør det muligt at rekonstruere primærgrupperne i en 200–300 årig periode. Samtidig gør andet arkivalisk materiale det muligt at analysere de enkelte gruppers økonomiske basis og væsentlige sider af deres materielle kultur.

Metodisk er hovedproblemet den endnu uløste opgave at forene en synkron strukturanalyse med en diakron procesanalyse. For etnologen eller antropologen opløser historien sig ofte i serier af synkrone tværsnit. Heroverfor står den traditionelle historiker, som ofte i sin fremstilling beskriver forandring med almene udtryk som »øgning, mindskning, blomstring, forfald, blev stadig flere og flere, blev stadig mere udbredt«, hvis han ikke fremstiller forløbene som simple kausalsammenhænge. Börje Hanssen advarer mod begge fremgangsmåder, som i hvert fald ikke kan tilfredsstillende mikroforskeren. Strukturen består af forskellige komponenter, som gensidigt betinger hinanden. Ændringer over tid af sådanne strukturer kan ikke analyseres som årsag-virknings-sammenhænge, men må ansues som det, Börje Hanssen har kaldt *supplementære processer*. Herved forstår han det fænomen, at to eller flere faktorer samvarierer gennem længere tid på en sådan måde, at man må antage en sammenhæng mellem dem (Hanssen 1975).

Jeg har selv i en undersøgelse af øen Læsø forsøgt at arbejde med et langt historisk perspektiv (Stoklund 1971, 1972). Mit udgangspunkt var en beskrivelse og analyse af den meget særprægede folkekultur, som fandtes på øen til omkring 1. verdenskrig, og hvis erhvervskulturelle grundlag var en kombination af søfart, fiskeri og landbrug. Øen har i historisk tid været underkastet betydelige økologiske ændringer og deres følger er fra tiden o. 1600 godt dokumenteret, takket være et usædvanlig velbevaret arkivmateriale. Det var derfor en nærliggende opgave at klarlægge de kulturelle processer, som havde udformet denne ejendommelige økultur. Det vil

føre for vidt her at komme nærmere ind på denne undersøgelse. Jeg skal nøjes med at nævne, at den særlige arbejdsdeling og det dermed sammenhørende kønsrollemønster, som er karakteristisk for øen i det 19. århundrede, synes udformet i takt med en overgang fra lokal søfart med egne småskibe til deltagelse som forhyret mandskab i den internationale søfart. Der er imidlertid her som på så mange andre punkter tale om en kompleks sammenhæng og en samvirken mellem lokal kultur, økologiske ændringer og ydre økonomiske og politiske forhold.

Skønt Læsø er et af de skandinaviske lokalsamfund, som det er lettest at afgrænse såvel geografisk som kulturelt, så lader det sig dog alligevel ikke betragte isoleret. Der rettes i dag ofte kritik mod lokalsamfundsstudiet med den begrundelse, at de afgørende faktorer, som former den lokale kultur, er at finde uden for lokalsamfundet. For etnologen eller folkelivsforskeren, som altid har arbejdet med komplekse samfund og kulturer, skulle det egentlig være en selvfølge, at lokalsamfundet ikke lader sig isolere. Denne erkendelse implikerer imidlertid også, at et komparativt studium af lokalsamfund på tværs af og uden hensyntagen til de større sammenhænge, hvori lokalsamfundene er integreret, ikke uden videre kan praktiseres. Det skal vi vende tilbage til i det følgende.

Her vil vi nu først se på spørgsmålet om, hvad der for mikroforskeren er den relevante undersøgelsesenhed. Også dette spørgsmål er tidligt blevet rejst og diskuteret af Börje Hanssen. I sit banebrydende arbejde fra 1952 om »socialantropologiske sammenhænge i det 17. og 18. århundrede« i Österlen (det sydøstlige Skåne) introducerer han begrebet *aktivitetsfelt* eller *interaktionsfelt* (Hanssen 1952, 1953). Han siger herom bl.a.: en forskning på lokalt plan kommer let til at omfatte en formel lokalitet, som ikke modsvares af økologiske og økonomiske realiteter. Det kan derfor være nyttigt i analysen at se bort fra rubrikker som købstad og landsby og i stedet operere med aktivitetsfelter, d.v.s. de systemer, som netværket af individernes mellem menneskelige kontakter udgør. Der kan ikke sættes lighedstegn mellem et aktivitetsfelt eller et sy-

stem af indbyrdes forbundne aktivitetsfelter og en geografisk enhed med fast afstakne grænser i rummet. Derfor er Österlen også kun en meget omtrentlig geografisk bestemmelse af Börje Hanssens studieområde; snart opererer han med et begrænset antal lokale aktivitetsfelter, snart rækker netværket udenfor Österlens grænser. Aktivitetsfelterne er forskellige hos de forskellige kategorier i f.eks. en landsby, og disse felter kan derfor anvendes til at afgrænse og definere socio-kulturelle varianter.

Med udgangspunkt i feltbegrebet vil det på den ene side være relevant at vælge studieenheder, som er mindre end lokalsamfundet, på en sådan måde, at man studerer menneskelig aktivitet med udgangspunkt i et typisk hushold eller endog i det enkelte individ. Det er bl.a. overvejelser af den art, der ligger bag de senere års etnologiske interesse for bonde-dagbøger. Der findes sådanne dagbøger fra sidste halvdel af 1700-årene, men først fra omkring 1820 optræder de i så stort tal og er så systematisk skrevet, at de er anvendelige til analyser af aktivitetsmønstre. Dagbogen er i reglen skrevet af husholdets overhoved, af bonden, og registrerer hans – eller hele husholdets – økonomiske aktiviteter dag for dag, uge for uge, således at man ud fra disse noter kan tegne et typisk arbejdsår. Derudover indeholder de i reglen oplysninger om interaktion med individer og grupper uden for husholdet – det være sig af økonomisk eller rent social art – således at det er muligt at kortlægge og analysere dagbogsskriverens hele aktivitetsfelt.

Hvis nu sådanne dagbøger løber over en længere årrække, kan de give væsentlige afsnit af en livscyklus, ligesom de kan danne udgangspunkt for en analyse af socio-kulturel forandring på individ- eller husholdsplan. En analyse af denne art er gennemført af Gudrun Gormsen i et utrykt arbejde (Gormsen 1976). Med udgangspunkt i en dagbog, som er ført i årene 1829–1857 af en bonde på Karup hedeslette, tegner hun et billede af den økonomiske og sociale organisation på et typisk hedebrug.

Der findes imidlertid etnologiske undersøgelser af en helt anden art, hvor den enkelte

familie eller det enkelte hushold behandles som type. Således har Ellen Damgaard og Poul Moustgaard belyst værdi- og normsystemet i det højere borgerskab i slutningen af forrige århundrede med en københavnsk apotekerfamilie som eksempel (Damgaard/Moustgaard 1970). Billy og Siv Ehn har tilbragt et halvt år hos en bondefamilie i det sydlige Polen og giver en levende skildring af det daglige liv i denne familie, og af relationerne mellem de enkelte familiemedlemmer og de øvrige beboere i landsbyen (Ehn 1977). Deres ambitioner går imidlertid videre – og mange vil mene: for vidt – idet de ønsker i denne ene familie at spejle hele det polske samfund.

Man kan imidlertid også med udgangspunkt i feltbegrebet vælge at gå den anden vej og i stedet for lokalsamfundet vælge en »kompleks region« som studieobjekt, således som Börje Hanssen jo selv gjorde i Österlen-studierne. På tilsvarende måde har Palle O. Christiansen i sin undersøgelse af Giesegaard gods (Christiansen 1974, 1978 A og B) ikke valgt et lokalsamfund, men en region, hvori en række forskellige socio-kulturelle enheder indgår. Som i tilfældet Österlen så kan man heller ikke her afgrænse studieobjektet geografisk, snarere er det godsets influensområde og indbyrdes forbundne grupper og aktivitetsfelter, som lader sig udskille dér. Han ønsker inden for disse rammer at analysere de forskellige kategorier af bønder, husmænd og landarbejdere og se dem som et resultat af processer over tid. Der arbejdes i undersøgelsen med et tidsperspektiv på 250 år.

I dette arbejde af Palle O. Christiansen mødes Börje Hanssen-inspiration med påvirkninger fra Bergen, denne gang dog ikke fra Fredrik Barth, men fra hans efterfølger, Reidar Grønhaug, som har gennemført lignende studier over en »kompleks region« i det sydlige Tyrkiet (Grønhaug 1971, 1974). Hans region består af lokaliteter, som i størrelse, form og funktion er forskellige. »Life and activities in such local communities are complementary and mutually dependent: what the villager is doing in his community, has an impact upon, and is influenced by, the sections of townspeople, nomads, seminomads,

the representatives of the state, and people belonging to ethnic and religious categories different from his own. Since the various section units, located in separate communities are independent within a larger regional organization, we may assume that changes in the structure of the single community are empirically related to changes in the structure of other units involved, as well as in the more inclusive system as a whole« (Grönhaug 1971, s. 149).

Den indfaldsvinkel, som her skitseres af Grönhaug, er karakteristisk for en metodisk nyorientering, som i disse år gør sig gældende på mange områder og på mange måder i antropologien, og som man måske kunne kalde »opbrud fra lokalsamfundsstudiet«. Den udvikling er bl.a. blevet behandlet af Ulf Hannerz i en svensk oversigt (Hannerz 1973), ligesom John Cole har påvist den i de antropologiske studier i Europa (Cole 1978).

Et lignende »opbrud« har i de seneste år været tydeligt inden for skandinavisk etnologi. Symptomatisk for denne udvikling er Orvar Löfgrens disputats »Fångstmän i industrisamhället« (Löfgren 1977). Dette arbejde blev påbegyndt for 10 år siden som et klassisk lokalstudie af et lille fiskersamfund, Bua på Hallandskysten (jfr. Löfgren 1969). »I lokalsamhällets mikrokosmos invaggas man lätt av en känsla av att ha överblick, att kunna fånga en helhet«, skriver Löfgren. »Efterhand upptäcker man dock att denna helhet är skenbar och att andre, större sammanhang hela tiden griper in i de lokala livsformerna. Lokalsamhällets gränser börjar upplösas. Bodemedlet är inte att ställa mikrokosmos mot makrokosmos eller bygd mot yttervärld. Integrationen med omvärlden äger rum på en rad olika nivåer och skär rakt igenom lokalsamhället och genomsyrar individernas kulturelle värld. - - - Lokalstudierna illustrerar den kulturella variation som har kännetecknat det svenska samhället, men mera sällan de generalla mönster som ligger bakom denna mångfald« (Löfgren 1977 s. 13).

Gennem disse metodiske diskussioner udviklede Orvar Löfgrens arbejde sig til et komparativt studium af fiskersamfund og fiskerkulturer, langs den hallandske kyst, i Sverige

og i hele det nordatlantiske område. Disputatsen er vanskelig at rubricere, men måske kan den snarest karakteriseres som en studie af en social kategori og dens kulturelle særpræg. På den måde viser den lighed med Knut Weibust's arbejde om sømændenes sociale organisation (Weibust 1969).

Den oprindelige lokalundersøgelse er kun en mindre del af den færdige afhandling, men en uundværlig del; thi det er netop gennem denne mikroanalyse af det lokale fiskersamfund, at den dybere indsigt i sammenhængene og i de faktorer, som genererer de forskellige socio-kulturelle former, er opnået. På lignende måde vil lokalstudiet antagelig i andre arbejder – med sin vigtige heuristiske funktion – finde sin naturlige plads i en større metodisk sammenhæng.

Lokalstudiet eller mikroanalysen har på ingen måde udspillet sin rolle; snarere er dets muligheder endnu kun meget ufuldstændigt afprøvet. Men mikro- og makroanalyser må løbe parallelt og supplere hinanden. En sådan vekselvirkning mellem de to metoder blev allerede praktiseret af Eilert Sundt for mere end 100 år siden, men den er i dag lige aktuel.

Litteratur

- Barth, Fredrik, 1963: The Role of the Entrepreneur in Social Change in Northern Norway, Bergen.
- Barth, Fredrik, 1966: Models of Social Organization. London.
- Blicher, Niels, 1795: Topographie over Vium Præstekald.
- Christiansen, Palle O., 1974: Lebenskonditionen und Interaktion in einer komplexen Region, i: Kieler Blätter zur Volkskunde VI 1974, s. 109–130.
- Christiansen, Palle, O., 1978 A: The Household in the Local Setting. A Study of Peasant Stratification, i: Åkerman et al. (ed.): Chance and Change. Social and Economic Studies in Historical Demography in the Baltic Area, Odense.
- Christiansen, Palle, O., 1978 B: Forms of Peasant Dependency in a Danish Estate 1775–1975, i: Peasant Studies vol. 7, Pittsburgh, s. 38–67.
- Cole, John W., 1977: Anthropology Comes Part-Way Home: Community Studies in Europe, i: Annual Review of Anthropology vol. 6 s. 349–78.
- Damgaard, Ellen og Moustgaard Poul H., 1970: Et hjem – en familie. En etnologisk punktundersøgelse af et borgerligt københavnsk miljø o. 1890. København.
- Damgaard, Ellen og Moustgaard, Poul H., 1974: Garnfi-

- skere. Organisation og teknologi i et vestjysk konsumfiskeri. Esbjerg.
- Daun, Åke, 1969: Upp till kamp i Båtskärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinedläggelse. Stockholm.
- Daun, Åke, 1974: Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring, Stockholm.
- Ehn, Billy og Siv, 1977: En polsk familj. Kristianstad.
- Erixon, Sigurd, 1921–1972: Skultuna bruks historia I–III, Stockholm/Uppsala.
- Eskeröd, Albert, 1954–55: »Folk Society« and »Western Civilization«. A Suggestion to the Study of European Folk Cultures, i: Folk-Liv XVII–XVIII 1953–54.
- Feilberg, H. F., 1863: Fra Heden. Folkelivsskildringer fra Mellemslesvig ved Aar 1860 s. 53 ff.
- Gormsen, Gudrun, 1976: Peder Knudsens dagbog 1829–1857. En analyse af økonomisk og social organisation. Utrykt prisopgave i Europæisk Etnologi ved Københavns Universitet.
- Granlund, John, 1961: Der gegenwärtige Stand der schwedischen Volkskunde, i: Schwedische Volkskunde, s. 38 ff.
- Gräslund, Per, 1952: Harstena och Kråkmarö. En oskiftad och en skiftad skärgårdsby, i: Liv och Folkkultur V.
- Grønhaug, Reidar, 1971: Changing Community Structures and Inter-Community Relationships in Southern Turkey, i: Folk vol. 3, s. 149–166.
- Grønhaug, Reidar, 1974: Micro-macro relations. Social organization in Antalya, Southern Turkey. Bergen.
- Hannerz, Ulf (ed.) 1973: Lokalsamhället och omvärlden. Socialantropologiska studier i urval. Stockholm.
- Hanssen, Börje, 1952: Österlen. En studie över socialantropologiska sammenhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne. Ystad. Reproduceret udgave Stockholm 1977 m. nyt forord.
- Hanssen, Börje, 1953: Fields of Social Activity and their Dynamics, i: Transactions of the Westernmarck Society II, København.
- Hanssen, Börje, 1975: Metodiska synpunkter vid studiet av lokalsamfund, i: Det danske historikermøde 1973. København, s. 103–31.
- Löfgren, Orvar, 1969: Fiskarna vid Båtfjorden, i: Varbergs museums årsbok.
- Löfgren, Orvar, 1977: Fångstmän i industrisamhället. En halländsk kustbygds omvandling 1800–1970, Lund.
- Paulsson, Gregor (ed.) 1950–53: Svensk stad I–II. Stockholm.
- Redfield, Robert, 1960: The Little Community, Chicago.
- Stoklund, Bjarne, 1971: Økologisk tilpasning i et dansk øsamfund, i: Daun/Löfgren (ed.): Ekologi och kultur. København.
- Stoklund, Bjarne, 1972: Tømmerskuderne fra Læsø, i: Handels- og søfartsmuseet på Kronborg, årbog 1972, s. 153–198.
- Sundt, Eilert, 1858: Om Piperviken og Ruseløkkbakken. Undersøgelser om Arbeidsklassens Kaar og Sæder i Christiania. – Ny udg. Oslo 1968.
- Sundt, Eilert, 1859: Harham. Et Eksempel fra Fiskeridistrikterne. – Ny udg. Oslo 1971.
- Weibust, Knut, 1969: Deep Sea Sailors. A Study in Maritime Ethnology. Nordiska Museets Handlingar, 71, Stockholm.